

ОРІЄНТАЦІЯ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ КНИГИ НА САМООЦІНКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПРОВІДНА УМОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВНЗ

Мала Т. В.

Луганський національний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена проблемі орієнтації майбутніх дизайнерів книги на самооцінку професійної компетентності як провідній умові підготовки фахівців у ВНЗ. Така підготовка сприяє розвитку рефлексивної позиції майбутніх фахівців з книжкового дизайну, що, у свою чергу, впливає на критичний аналіз і конструктивне удосконалення студентами власного рівня професійної компетентності. Так, поступове співвідношення знань студента про себе у межах «Я - студент» і «Я - компетентний фахівець» формує життєву філософію майбутнього дизайнера книги, усвідомлюється власна суспільна цінність. Суб'єкт досягає не тільки певного рівня компетентності, а й гармонійно розвиває свою особистість, творчо реалізує її.

Ключові слова: професійна компетентність, самооцінка, дизайнер книги.

Аннотация. Малая Т. В. Ориентация будущих дизайнеров книги на самооценку профессиональной компетентности как ведущее условие подготовки специалистов в вузах. Статья посвящена проблеме ориентации будущих дизайнеров книги на самооценку профессиональной компетентности как ведущему условию подготовки специалистов в вузах. Такая подготовка способствует развитию рефлексивной позиции будущих специалистов книжного дизайна, что, в свою очередь, влияет на критический анализ и конструктивное усовершенствование студентами собственного уровня профессиональной компетентности. Так, поступательное соотношение знаний студента о себе в рамках «Я - студент» и «Я - компетентный специалист» формирует жизненную философию будущих дизайнеров книги, осознаётся собственная общественная ценность. Субъект достигает не только необходимого уровня компетентности, а и гармонично развивает свою личность, творчески реализуеться.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, самооценка, дизайнер книги.

Annotation. Mala T. Orientation of the future designers of the book to a self-estimation of professional competence as a conducting condition of preparation of experts in high schools. The article to the issue of devoted to the future book-designers' guidance for the professional competence self-appraisal as a leading term of the specialists' training in the institutes of higher education. Such a training contributes to the reflexive position development of the future specialists in book-design, what in its turn influences the students' critical analysis and constructive perfection of their professional competence level. Thus, a progressive correlation of the students' knowledge about themselves in the context «I am a student» and «I am a competent specialist» forms a life philosophy of the future book-designers, the public value of themselves is being realized. The subject develops its personality in balance, inventively realizing.

Key words: professional competence, self-estimation, the designer of the book.

Постановка проблеми. У зв'язку з високими темпами науково-технічного прогресу одержаних у ВНЗ знань, навичок і вмінь, які вимагає від випускника його професійна діяльність, не достатньо. Випускники наших вузів підготовлені більше як виконавці, які зазвичай володіють технологічною готовністю, у той час коли чинником успішної роботи дизайнера книги є сформованість, цілісність його особистості, здатної реагувати на швидкозмінні вимоги, нестандартно мислити, брати на себе відповідальність та швидко приймати потрібні рішення, виявляти

інтегративне міждисциплінарне мислення. Фахівець з книжкового дизайну повинен нести велику відповідальність за свою роботу перед державою та суспільством. Адже об'єкт його діяльності – книга є одним з першоджерел формування цивілізації і двигунів прогресу, що зберегли свою життєздатну цінність і у наш час. Книга – фундамент, на якому будується культура нації, це витвір мистецтва, що синтезує виховну, мобілізуючу та організуючу роль у формуванні духовних цінностей людей будь-якого віку та професії.

Однак, серед професіоналів – представників книговидавничої сфери (книжкових графіків, технічних і художніх редакторів, мистецтвознавців, художників-конструкторів, поліграфістів тощо) панує занепокоєність сучасним станом книжкового дизайну, який прямо залежить від слабкого рівня професійної підготовки фахівців цієї спеціальності, не здатних до постійної самоосвіти, не готових до досягнення високих професійних результатів, не здатних систематично оцінювати, контролювати та корегувати власну діяльність, для яких не притаманне почуття відповідальності у колі вирішення соціально важливих завдань.

У зв'язку з цим, одним із стратегічних завдань сучасної вищої освіти є перетворення студента – дизайнера у суб'єкта, який виявляє потребу і зацікавленість у самозміні, що обумовлює його становлення як компетентного фахівця, здатного до побудови власної діяльності, її розвитку і вдосконаленню. Таким чином, професійний розвиток не відокремлений від особистісного – в основі і того й іншого лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перетворити власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення, який призводить до вищої форми життєдіяльності особистості – творчої самореалізації.

Проте, аналіз існуючих у ВНЗ програм з даної спеціальності свідчить, що проблеми формування професійних знань, навичок, умінь і

становлення, удосконалення особистості фахівця розглядаються ізольовано, що свідчить про відсутність орієнтації та стійкої зацікавленості майбутніх дизайнерів книги до проблеми професійної компетентності, як провідної у навчанні. Тому у більшості молодих фахівців рівень підготовки, усталені уявлення та очікування не співпадають з реальними умовами професійної діяльності, які висуває сучасне життя. Неповна відповідність образу майбутньої професії дійсності, призводить до додаткових емоційних перевантажень, яких і так вистачає у сучасній професійній діяльності. Тому необхідно не тільки сформувати у них адекватний образ компетентного фахівця, а й підготувати їх відповідно до цього образу, прищепити смак і любов до своєї професії, сформувати внутрішнє сприйняття її цілей, умов і завдань, розвинути стійку спрямованість на себе, як носія духовних цінностей, бажання самовдосконалюватись, розвивати власний професіоналізм, що вимагає значної актуалізації процесів особистісного самовизначення та самопізнання, проектування себе у професії.

Ясно, що з простої суми знань та умінь «скласти» компетентного дизайнера книги не вдасться. Інтеграція у змісті професійної освіти понять, способів діяльності, творчого потенціалу, досвіду виявлення особистісної позиції здійснюється у процесі створення студентом на базі всіх цих видів свого власного досвіду який, передусім, повинен стати предметом рефлексії, дослідження, самооцінки. Рівень самооцінки особистості фахівця впливає на спрямованість її активності, а характер самооцінки – на стабільність і динаміку поведінки та діяльності, на стиль її взаємодії з професійним середовищем. Самооцінка – це форма відображення людиною самої себе як особливого об'єкта пізнання, що репрезентує прийняті нею цінності, особистісні смисли, міру орієнтації на суспільні вимоги до професійно-особистісної поведінки та діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми орієнтації майбутніх фахівців різних спеціальностей на самооцінку власного рівня компетентності є предметом пильної уваги педагогічної науки останнього десятиліття. Зокрема, досить глибоко досліджена орієнтація на самооцінку професіоналізму майбутніх фахівців у працях таких науковців, як: А. В. Арнаутук (підготовка соціального педагога), В. В. Баркасі (підготовка викладача з іноземних мов), Л. Г. Карпова (підготовка учителя загальноосвітньої школи), Г. М. Марченко (підготовка майбутніх офіцерів тилу), Л. В. Суботіна (підготовка випускників профосвіти). Проте, у наукових дослідженнях не приділяється уваги проблемі орієнтації майбутніх дизайнерів книги на самооцінку професійної компетентності як провідної умови підготовки фахівців у ВНЗ.

Таким чином, **метою статті** є здійснення аналітико-синтезуючого дослідження з проблеми орієнтації майбутніх фахівців з книжкового дизайну на самооцінку власного рівня професійної компетентності як провідної умови підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Результати дослідження. У психолого-педагогічних дослідженнях як в Україні, так і у інших країнах, проблема самооцінки не обмежена увагою.

Найбільш повну розробку її теоретичні аспекти знайшли у працях Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божович, І. С. Кона, М. І. Лісіної, А. І. Ліпкіної, С. Л. Рубінштейна, В. Ф. Сафіна, В. В. Століна, Є. В. Шорохової, У. Джеймса, Ч. Кулі, Дж. Міда, Е. Еріксона, К. Роджерса та ін. Цими вченими обговорюються такі питання, як онтогенез самооцінки, її структура, функції, можливості та закономірності формування. У цілому, самооцінка розглядається у двох аспектах: у її зв'язку з особистістю та її зв'язку з самосвідомістю. Таке розділення умовне, оскільки ці два підходи не суперечать один одному, а швидше доповнюють.

Як найважливіше особистісне утворення, самооцінка бере безпосередню участь у регуляції людиною своєї поведінки та діяльності, як автономна характеристика особистості, її центральний компонент, який формується за активною участю самої особистості та оточує якісну специфіку внутрішнього світу [1, 5]. Як стрижень самосвідомості, самооцінка є показником умінь, дій, якостей, мотивів і цілей власної діяльності та поведінки, їх усвідомлення та вміння оцінювати свої сили і можливості, співвідносити їх з зовнішніми умовами, вимогами оточуючого середовища, вміння самостійно ставити перед собою ту або іншу мету [3, 542].

Як особливий психологічний феномен, самооцінка є умовою і засобом формування таких підсумкових продуктів самосвідомості, як «образ Я» і «Я-концепція». «Образ Я» є система багатозначних знань суб'єкта про себе, що мають різний ступінь усвідомленості, диференційованості, узагальнення, функціонуючих у невід'ємній єдності. Це образ самого себе, що репрезентує цілісне ставлення особистості до себе. А «Я-концепція» розглядається як функціонування знань суб'єкта про себе на більш високому рівні – як сформована, ієрархічно організована, узагальнена та стійка система, що носить разом із тим динамічний характер. Відображення у «Я-концепції» інтегрованих знань суб'єкта про себе та про оточуюче середовище дозволяє йому відчувати власну визначеність, самототожність і цілісність. Р. Бернс відмічав, що у більш вузькому розумінні «Я-концепція» і є самооцінка [4,14]. А. Н. Крилов, підкреслюючи динамічну природу «образу Я», його провідною функціональною характеристикою називає цілеутворення, а додатковою - орієнтування. За його думкою, у той час, коли рефлексія є механізмом «образу Я», самооцінка є формою рефлексії. «Образ Я» здійснює рефлексію за допомогою самооцінки [5, 66-67]. Таким чином, функціонування самооцінки як інтелектуальної дії надає їй рефлексивного характеру. Саме рефлексія на думку Л. С. Виготського дозволяє людині

спостерігати себе з боку власних почуттів, внутрішньо диференціювати «Я» діюче, розмірковуючи та оцінююче [6]. Рефлексія, як відзначає Х. Хекхаузен, надає самосвідомості зворотній зв'язок, завдяки якій людина може «оцінювати поставлену мету з точки зору перспектив успіху, корегувати її, враховуючи різні норми, відчувати себе відповідальним за можливі результати, обмірковувати їх наслідки для себе і оточуючих» [7, 13].

Саме з рефлексією найбільш тісно пов'язане вільне управління компетентним фахівцем власною діяльністю і поведінкою, самопізнання, самооцінка своїх можливостей, пізнання оточуючого світу, на базі чого відбувається процес безперервного самопроекування, саморозвитку особливості фахівця. Становлення уявлень про «Я – ідеального» дизайнера книги і про «Я – реального» є основою для розвитку та збагачення його рефлексивних уявлень про себе як професіонала, що є рушійною силою формування професійної компетентності фахівця.

На оперативному рівні професійно-особистісна рефлексія – це самопізнання, оцінка та аналіз свого професійного Я, пошуки особистісного сенсу та методологічних сутностей професійної діяльності від суті окремих дій і вчинків до суті проектної діяльності, які забезпечують мотивацію професійного самовдосконалення та, власне, високий рівень професіоналізму.

Професійну рефлексію слід розглядати як спрямованість рефлексивного мислення на об'єкти професійної діяльності, якими є і розвиток професійно – особистісних якостей. У такому значенні професійна рефлексія є специфічним механізмом, який може бути використаний у технології формування професійної компетентності дизайнера книги. Згідно парадигми особистісно орієнтованої освіти, професійну рефлексію розглядають як один з методів самопізнання та самовдосконалення, як невід'ємну складову, внутрішній зміст виховної технології. Рефлексивність є однією з суттєвих характеристик готовності

фахівця до професійної діяльності, показником переходу її на особистісно-смысловий рівень.

Таким чином, рефлексія у професійному розвитку майбутнього дизайнера книги є не тільки засобом, а і метою навчання, не тільки процесом самопізнання, а і змістом, джерелом особистісного досвіду, фактором актуалізації розвитку професійної компетентності.

У підготовці фахівця ВНЗ рефлексія переслідує наступні завдання: розуміння свого професійного Я; сприйняття себе у професії; керування собою у професійних ситуаціях та у цілому – своїм професійним розвитком. Вона забезпечує студенту цілісність його особистості, тотожність і визначеність, які розвиваються під час професійного навчання разом із становленням процесів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти та самореалізації.

Таким чином, використання рефлексії у навчанні майбутніх дизайнерів книги ініціює процес обмірковування можливостей корекції тих або інших якостей чи форм поведінки, які заважають розвитку професійної компетентності. Це обмірковування приводить до постановки певних цілей, а також усвідомленню бажання прийняття себе у професії. Адже, як тільки індивід вступає на шлях саморозвитку, йому стає простіше почати приймати себе таким, який він є зараз. І як наслідок, змінюється «Образ Я», самоусвідомлення, що відбивається на поведінці та діяльності людини. У цілому процес навчання стає особистісно значимим. У результаті такого навчання має виявлятися загальне підвищення мотивації до самоформування професійної компетентності, відбувається активація зацікавленості до проектної діяльності, зростає увага, стимулюється творчий пошук, професійне експериментування.

Поряд з сказаним слід зазначити, що від рівня самооцінки суб'єкта залежить і характер його спілкування, відношень і роботи з колегами. У

зв'язку з цим, основними факторами розвитку рефлексії майбутнього дизайнера книги є спілкування з оточуючими, спільна й власна діяльність.

У спілкуванні індивід засвоює критерії оцінок, їх види, форми та способи порівняння й оцінювання. В індивідуальному і сумісному досвіді відбувається їх апробація, перевірка на практиці. Формування самооцінки фахівця пов'язане з змінами соціальної ситуації розвитку особливості: з появою нових вимог до неї з боку оточуючих, з розширенням самостійності і виявленням нового бачення себе. Знання про себе людина бере не тільки в індивідуальній, а і в спільній діяльності, у спілкуванні з оточуючими. Його індивідуальний досвід є ні що інше, як реалізація засвоєних форм професійно – суспільної свідомості, поле практичної перевірки та удосконалення цих знань, що дозволяє відчутти крізь призму власних переживань оцінки, засвоєні у колективній діяльності.

Отже, спільна діяльність передбачає, що під час її здійснення студенти не тільки опановують необхідними професійними уміннями та навичками, водночас у них з'являється глибоке професійне самоусвідомлення. За рахунок оцінок себе з боку інших, вони вчаться аналізувати власну діяльність, оцінювати відповідність результатів своєї праці та спілкування вимогам сучасного суспільства до професійної діяльності компетентного дизайнера книги, уявляти і розуміти колективну діяльність групи, її мету, розподіл ролей і адекватно самооцінювати значущість своєї участі у колективній праці. Тому у навчальний процес необхідно вводити не тільки індивідуальні, а і групові, колективні форми пізнавальної діяльності, які сприяють удосконаленню рефлексивної позиції майбутніх фахівців.

Висновки. Таким чином, як ефективна умова підготовки компетентних дизайнерів книги, самооцінка у нашому розумінні – це узагальнена система уявлень суб'єкта про себе, яка утворюється у результаті співвідношення оцінки образів «Я - студент» і «Я -

компетентний фахівець книжкового дизайну» у трьох системах: 1) у системі професійної діяльності (рефлексія власних дій, реальних умов, цілей і завдань, ідей, пропозицій і планів проектної діяльності); оцінка засобів і способів творчого досягнення поставлених цілей; контрольна оцінка процесу роботи, окремих закінчених її частин і результатів усієї праці; 2) у системі професійного спілкування (рефлексія процесу міжособистісних відносин з колегами, оцінка себе з боку інших, емоційна оцінка своєї комунікативної готовності, самооцінка значущості своєї участі у спільній праці та готовність до поєднання особистих інтересів із суспільними); 3) у системі особистісного розвитку: розуміння свого «професійного Я», прийняття себе у професії та усвідомлення власних професійних можливостей, оцінка своїх професійно значимих якостей, самооцінка реального рівня професійної компетентності у відповідності до ідеального «Я – образу книжкового дизайнера». Неможна говорити про високий рівень професійної компетентності фахівця у випадку неглибокого і неправильного розуміння та самооцінки дизайнером книги хоча б однієї з вказаних вище систем, які базуються на глибокому знанні суб'єктом сутнісних характеристик, рівнів професійної компетентності фахівця, форм і способів самооцінки та самоконтролю.

Література

1. Захарова А. В. Структурно-динамическая модель самооценки // Вопросы психологии. – 1989. - № 1. – С.5-14.
2. Столин В. В. Самосознание личности. – М.: МГУ, 1983. – 285 с.
3. Ягунов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
4. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
5. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя. – М.: Флинт, 1998. – 200 с.
6. Выготский Л. С. Собр. соч. в 6-ти томах. - М.: Педагогика, 1982-1984. - Т.2. – 368 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. – М., 1986. – Т.1. – 407 с.